

VARGA CSILLA

A REGIONÁLIS VAGY KISEBBSÉGI NYELVEK EURÓPAI CHARTÁJA MONITORING MECHANIZMUSA

SZLOVÁKIA NEGYEDIK ÉS ÖTÖDIK KÖRÖS ORSZÁGJELENTÉSÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA A MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSSAL KAPCSOLATOS VÁLLALÁSOK SZEMPONTJÁBÓL

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját (a továbbiakban: Charta) 1992. november 5-én fogadta el az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, melynek célja, hogy támogassa és védje Európa történelmi regionális és kisebbségi nyelveit a magánéletben és a közéletben, kiemelve, többek között, hogy e nyelvek védelme „hozzájárul Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvásához és fejlesztéséhez”, annak fényében, hogy „valamely regionális vagy kisebbségi nyelv magánéleti és közéleti gyakorlásának joga az Egyesült Nemzeteknek a Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt elveknek megfelelően és az Európa Tanácsnak az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelméről szóló Egyezménye szellemében elidegeníthetetlen jog”.¹ A Charta szerepe több szempontból is kiemelkedő, elsősorban amiatt, mivel a Preambulum által lefektetett célok során jogként hivatkozik a regionális és kisebbségi nyelvek gyakorlására. Emellett, ahogyan a fentiekből is kitűnik, értékéknél és hagyományként kezeli a különböző európai nyelveket, melyeket védelemben részesít, és amely „hozzájárul Európa kulturális gazdagságának és hagyományainak megóvásához és fejlesztéséhez”.² A dokumentum további jelentősége, többek között, abban rejlik, hogy meghatározza a regionális vagy kisebbségi nyelvek fogalmát³, ami e témakör érzékenysége miatt rendkívül hasznos és

¹ Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992. november 5., Strasbourg), Preambulum.

² Uo., Preambulum.

³ Uo., 1. cikk: *A jelen Karta vonatkozásában: a. „regionális vagy kisebbségi nyelvek” kifejezés alatt azon nyelvek értendők, i. amelyeket valamilyen állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és ii. amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől, azonban ez nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit;*

b. a „regionális vagy kisebbségi nyelv használatának területén” az a földrajzi körzet értendő, ahol ez a nyelv olyan számú személy kifejezési eszköze, amely indokolja a jelen Karta által előírt különböző védelmi és ösztönző intézkedések meghozatalát;

c. a „területhez nem köthető nyelveken” az állam polgárai által beszélt olyan nyelvek értendők, amelyek különböznek az állam lakosságának többi része által beszélt nyelvtől vagy nyelvektől, de amelyeket, bár az állam területén hagyományosan beszélnek, nem lehet egy külön földrajzi körzethez kapcsolni.

előremutató fejleménynek tekinthető, mivel egyértelműsíti azon nyelvek körét, melyekkel összefüggésben a dokumentum rendelkezéseket tartalmaz.

A Chartát aláíró és ratifikáló országoknak, a Charta 15. cikke értelmében, rendszeres időszakonként jelentést kell benyújtaniuk az Európa Tanács Főtitkárának a „Charta II. részének megfelelően követett politikájukról és a III. rész elfogadott rendelkezéseinek végrehajtására tett intézkedéseikről. Az első jelentést a Chartának az illető állam tekintetében történt hatálybalépését követő egy éven belül, majd a többi jelentést az első jelentést követően háromévenként kell benyújtani”.⁴ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a III. rész kötelezettségei választhatóak az adott állam számára, így, elviekben, megfelelőbb, konkrétabb módon alkalmazhatók az országokban jelenlévő regionális vagy kisebbségi nyelvek helyzetére. Azonban az adott állam nemcsak a vállalni kívánt kötelezettségek közül választhat, hanem azt is eldöntheti, ezeket mely regionális vagy kisebbségi nyelvekre, illetve az ország mely területein alkalmazza. Ebből a szempontból a helyzetet nagyban meghatározza az ország saját döntése, illetve, kisebb mértékben, a nemzetközi normák által „elvárt” hozzáállás. Azoknál a kisebbségi nyelveknél, melyeket az állam védeni kíván, legalább 35 célkitűzést szükséges választani a Charta III. részében szereplő 68 konkrét vállalás közül, melyek a következő területeket fedik le: oktatás, bírói eljárások, közigazgatási hatóságok és közszolgáltatások, média, kulturális tevékenység, gazdasági és társadalmi élet, határokon átívelő kapcsolatok.

A Charta 15-16. cikkei alapján a monitoring rendszerben a 3 évente benyújtott tagállami országjelentést a 17. cikk alapján felállított Szakértői Bizottság megvizsgálja, majd ezt követően a megállapításait vélemény formájában készíti el az adott ország részére. Ezek a vélemények képezik az alapját azoknak az ajánlásoknak, melyeket a későbbiekben a Miniszteri Bizottság közvetít az államok felé. A végrehajtás ellenőrzése a monitoring eljárás folyamán, az országjelentés értékelése során benyújtható „árnyékjelentések”, illetve egyéb civil, önkormányzati, helyi, stb. forrásból származó tájékoztatás alapján jutnak el a Szakértői Bizottsághoz. A Nyelvi Charta ereje tehát, többek között, a párbeszédben van, ugyanis mind az országjelentés, mind az ezekre, az Európai Tanács által adott válaszok és vélemények nyilvánosak. Az ezekre érkező kisebbségi reakciókat viszont a Charta 16. cikke legális mederbe tereli azáltal, hogy a védett nyelveket használó közösségeket becsatornázza a véleményezésbe. Ez a jogi kritika így egyrészt ösztönzi a részes államot a körültekintőbb jelentés elkészítéséhez, másrészt elősegíti a kisebbségi társadalom aktivitását.⁵

A fent említett monitoring mechanizmussal kapcsolatosan 2018 novemberében az Európa Tanács miniszteri megbízottjai (a tagállamok ET-hez dele-

⁴ Uo., 15. cikk.

⁵ GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Nyelvi jogok érvényesíthetősége (Probléma-térkép a Nyelvi Charta monitoring alapján), *Pázmány Law Working Papers*, 2018/03, 3. p.

gált nagykövetei), a mechanizmus erősítése érdekében bizonyos módosításokat fogadtak el, melyek 2019. július 1-től léptek életbe. A legfőbb változások között szerepel, hogy az országoknak a Charta végrehajtásáról szóló időszakos jelentéseiket ötévente kell benyújtaniuk, ezt követően pedig két és fél év múlva kell tájékoztatást adniuk az ET Szakértői Bizottsága értékelő jelentésében esetlegesen megfogalmazott, azonnali intézkedést igénylő ajánlásokkal kapcsolatos végrehajtásról. A miniszteri megbízottak a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezménnyel és a Chartával kapcsolatos időszakos jelentéseik benyújtásának pontos, országok szerinti dátumait is meghatározták.⁶

A Chartát Szlovákia 2001. február 20-án írta alá Strasbourgan, majd ezt a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa még ugyanebben az évben elfogadta⁷, habár a folyamat nem volt akadályoktól mentes. Annak ellenére, hogy a magyar politikai képviselet már az 1990-es évek elején szorgalmazta annak aláírását, arra csak jóval később, 1998 után került sor, amikor is az MKP-nak sikerült a kormányprogram külpolitikáról szóló fejezetébe ezt a pontot beiktatni. Az első szlovák változat hangsúlyozta, hogy az ún. erős államok közül csak Franciaország írta alá, de ő sem ratifikálta a keretegyezményt, illetve a kulturális minisztérium által készített első változatban csak a cseh, magyar, ukrán, ruszin és német nyelvet jelölték meg, és ezek a nyelvek is csak akkor kerültek volna a Charta védelme alá, ha a kisebbségi nyelvhasználati törvény által meghatározott 20%-os arányszámot elérik. Ez a változat azt is hangsúlyozta, hogy a „regionális nyelv” fogalmát nem ismeri, mivel Szlovákia azon az állásponton volt, hogy az országban nincsenek területhez köthető nyelvek, a „kisebbségi nyelv” kifejezést pedig egységesítve használta, és nem tett különbséget az egyes nyelvek között – vagyis a közel félmillió állampolgár által használt magyar nyelv is ugyanolyan jogokat élvezett volna, mint a mindössze több ezer fős német nyelv. Az MKP által kidolgozott javaslatot is figyelembe véve átgondolták a Charta szlovákiai elfogadásának feltételeit. A második változat már nem volt annyira elutasító vele szemben, bár a továbbiakban is hangsúlyozták, hogy a dokumentum vegyes fogadtatásra talált a többi európai államban is. Emellett a védelemben részesített nyelvek listája bővült.⁸

⁶ Az említett változtatások pontos angol nyelvű megfogalmazását, illetve az egyéb újtásokkal kapcsolatos teljes ET dokumentumot L.: European Charter for Regional or Minority Languages, Minister's Deputies 1330th meeting, 28 November 2018, CM/Del/Dec(2018)1330/10.4e, Strengthening the monitoring mechanism of the European Charter for Regional or Minority Languages, Reference document CM(2018)165. Elérhető: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808f22ea> (letöltve: 2020. 08. 13.).

⁷ A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2001. június 19-én az 1497. sz. határozattal fogadta el a Chartát, ennek kihirdetésével kapcsolatban L.: 588/2001 Z. z. Časová verzia predpisu účinná od 29.12.2001.

⁸ Vass Ágnes: A kisebbségi nyelvhasználat helyzete Szlovákiában, *LÉTÜNK*, 2013/különszám, 81. p.

Ettől függetlenül azonban a későbbiekben továbbra is több szlovák politikus mellett érvelt, – védve a szlovák többség nemzeti jogait – hogy Szlovákia utasítsa el a Chartát, illetve a Szlovák Nemzeti Párt akkori elnöke, Anna Malíková, meg volt győződve arról, hogy a dokumentum ratifikációja kijelöli az országban azokat a területeket, ahol a magyar nyelv *de facto* államnyelvvé válik, és vissza fogja szorítani a szlovák nyelvet. A Charta elfogadásáról szóló parlamenti vita hét órán át tartott, és az ellenzéki pártok ellenkezése dacára a Parlament elfogadta a Charta ratifikálásáról szóló kormányelőterjesztést.⁹ Ennek eredményeképpen a Charta rendelkezései 2002. január 1-jétől léptek életbe az országban a dokumentum 19. cikkének 2. bekezdése értelmében.¹⁰

Szlovákia első országjelentését 2003-ban nyújtotta be, majd ezt követően – betartva az ötéves határidőt – a másodikat 2008-ban, a harmadikat pedig 2012-ben. Szlovákia kilenc nyelvet részesít védelemben a Charta értelmében: a bolgár, cseh, horvát, magyar, német, lengyel, roma, ruszin és ukrán nyelveket. Az adott országban az elismerés jele lehet az, hogy az állam a Charta végrehajtásáról készített jelentésben kitér a nyelvre és az annak érdekében tett erőfeszítéseire, illetve „fokozott” elismerés, ha az állam a Charta III. fejezete szerinti védelemben részesíti az adott kisebbségi nyelvet. Egyébként egy kisebbségi nyelv létezése, hasonlóan egy kisebbség létezéséhez, nem elismerés kérdése, hanem a részes államnak azt kell elismernie, hogy az adott kisebbségi nyelv egyáltalán létezik-e (még), illetve, hogy szerinte megfelel-e a Charta 1. cikkében adott meghatározásnak, és ennek megfelelően védelemben részesül.¹¹

Jelen tanulmány a Szlovákia által 2015-ben benyújtott negyedik körös, és a 2018-ban benyújtott ötödik körös országjelentések fejleményeit hasonlítja össze a szlovákiai magyar nyelvű kisebbségi oktatás témaköre szempontjából. A kisebbségi oktatással kapcsolatos kötelezettségeket és célkitűzéseket a Charta 8. cikke fekteti le, mely alapján az államok, anélkül, hogy a hivatalos nyelvek oktatása hátrányt szenvedne, a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatásban való használatát különböző módokon és intézkedések által biztosítják. Az oktatás területén elmondható, hogy Szlovákia nagyjából eleget tesz magas szintű kötelezettségvállalásainak, ugyanis minden szintnél a legmagasabb opciót választotta. Kisebbségi problémák azonban több helyen is előfordulnak.¹²

⁹ VOGL Márk: A Nyelvi Karta szlovákiai alkalmazásának problémái, *Regio*, 20. évf. (2009), 1. szám, 28. p.

¹⁰ Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992. november 5., Strasbourg), 19. cikk, 2. bekezdés: „Minden olyan állam vonatkozásában, amely később fejezi ki arra irányuló beleegezését, hogy a Kartát magára nézve kötelezőnek ismerje el, a Karta a megerősítő, elfogadó vagy jóváhagyó okirat letétbe helyezését követő harmadik hónap lejártá utáni hónap első napján lép hatályba.”

¹¹ KARDOS Gábor: A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának végrehajtási mechanizmusa, In: EPLÉNYI Kata – KÁNTOR Zoltán (szerk.): *Térvészés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*, Lucidus Kiadó, Budapest, 2012, 70. p.

¹² VOGL: i.m., 40. p.

Az oktatás magába foglalja az óvodát, általános iskolát, középiskolát, a technikumi és a szakképzést, az egyetemi és egyéb felsőoktatást, a kisebbségek történelmének és kultúrájának oktatását, a kisebbségi tanárképzést és továbbképzést. Szlovákia a fent említett kilenc nyelv vonatkozásában ismerteti az elért eredményeket mind az oktatás, mind a többi kötelezettségvállalással összefüggésben, azonban az alábbi fejezet kizárólag a magyar nyelvű oktatás negyedik és ötödik országjelentésben szereplő fejleményeiről számol be.

Magyar nyelvű általános és középiskolai oktatás

A Charta alapján az államok azokon a területeken, ahol a regionális vagy kisebbségi nyelveket használják, a nyelvek mindegyike helyzetének megfelelően, és anélkül, hogy az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek oktatása hátrányt szenvedne, vállalják, hogy elérhetővé teszik az általános- és középiskolai oktatást az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken.¹³

A 4. körös országjelentés az alapfokú oktatásra, technikumi és szakképzésre, valamint a felnőttképzésre tér ki, az 5. körös jelentés pedig, a fentiek mellett a középfokú oktatás fejleményeit is összefoglalja.

A 2015-ben benyújtott 4. országjelentés alapján a Szakértői Bizottság különleges intézkedések elfogadására ösztönzi a szlovák hatóságokat, melyek minden érdeklődő diák számára biztosítják az alapfokú oktatás elérését magyar nyelven. Szlovákia a dokumentumban összefoglalja, hogy eleget tesz annak a jognak, hogy a szülők maguk választhatják ki gyermekeik számára az oktatás nyelvét, illetve a nemzeti kisebbségek nyelvén zajló oktatás a kisebbségek igényeivel összhangban valósul meg. Az oktatásügyi államigazgatásról és az iskolai önkormányzatokról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 596/2003 törvény¹⁴ értelmében felhatalmazta az iskolatanácsokat, helyi oktatási tanácsokat és területi oktatási tanácsokat arra, hogy támogassák a helyi és regionális önkormányzatok, a szülők és tanárok érdekeit az oktatás és szakképzés területén, beleértve az anyanyelven való oktatást is. Emellett a köznevelésről és közoktatásról, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 245/2008 törvény (közoktatási törvény)¹⁵ alapján a nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozó diákoknak joguk van, a törvényben meghatározott feltételek mellett, az anyanyelvi oktatáshoz. A jelentés arra is kitér, hogy azokban az általános és középiskolákban,

¹³ 8. cikk, 1. bekezdés, b. és c.

¹⁴ 596/2003 Z. z. Zákon o Štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, z 5. novembra 2003.

¹⁵ 245/2008 Z. z. O výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (školský zákon), z 22. mája 2008.

ahol az oktatás nyelve nem államnyelven zajlik, kötelező a szlovák nyelv és irodalom tanítása is. A kisebbségekhez tartozó személyek oktatása a következő módokon és formában valósul meg: kisebbségi nyelven oktató iskolákban; olyan iskolákban, ahol egy tantárgyat kisebbségi nyelven, a többit pedig államnyelven oktatják, vagy olyan oktatási intézményekben, ahol mind az oktatás, mind a szakképzés nyelve a nemzeti kisebbség anyanyelvén folyik. A jelentés alapján 2013-ban 26 általános iskolában folyt vegyes szlovák-magyar nyelvű, míg 237-ben magyar nyelvű oktatás.

Az 5. országjelentés alapján a Szakértői Bizottság az alapfokú és középfokú magyar nyelvű oktatással kapcsolatos szlovákiai vállalásokat teljesítettnek tekinti, azonban annak további támogatása érdekében különleges intézkedések megtételét javasolja, együttműködve az e nyelvet beszélőkkel. A jelentés alapján 2016 szeptemberében 28 magyar és szlovák nyelven vegyesen oktató általános iskola, míg 277 magyar nyelvű általános iskola működött az országban, majd 2017 szeptemberében ez a szám 28 maradt a vegyesen oktató iskolák tekintetében, míg a magyar nyelvű általános iskolákat illetően 223-ra csökkent.

A 2016-ban elfogadott új nemzeti oktatási és szakképzési program alapján az általános iskolákban nőtt a kisebbségi nyelv és irodalom tanóráinak száma (21 órától 24-re), míg a nemzetiségi nyelv oktatásának óraszám szintén 5 órától 8-ra emelkedett. A kisebbségi általános iskoláknak, habár lehetőségük van arra, hogy a meghatározott kötelező oktatási tananyagon túl egyéb tantárgyakat is tanítsanak, azonban ezek költségeit saját pénzügyi keretükből kell fedezniük.

Magyar nyelvű technikumi és szakképzés, illetve felnőttképzés

Az államok a Charta értelmében „elérhetővé teszik a technikumi- és szakképzést az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken”¹⁶, melynek végrehajtására a Szakértői Bizottság is felhívja Szlovákia figyelmét a magyar nyelv vonatkozásában a 4. országjelentés kapcsán. A jelentés összefoglalja, hogy 2014-ben módosításra került az iskolatörvény, mely, többek között, változást vezetett be a középiskolák diákjainak legalacsonyabb számát illetően, és biztosítja, hogy a szakközépiskolák vezetői egyes esetekben a képzés elindításához még ennél is alacsonyabb létszámot határozzanak meg. Az általános iskolák, középiskolák és oktatási létesítmények finanszírozásáról szóló 597/2003 törvény¹⁷ módosítása alapján az Oktatási Minisztérium forrásokat biztosít a tankönyvekre, és a Szakképzésért Felelős Állami Intézet együttmű-

¹⁶ 8. cikk, 1. bekezdés, d.

¹⁷ 597/2003 Z. z. Zákon o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení, zo 6. novembra 2003.

ködik az Oktatási Minisztériummal, valamint a tankönyvek szerzőivel és kiadóival a tankönyvek, valamint tájékoztató és módszertani anyagok nemzeti kisebbségek nyelvén oktató intézmények részére történő előkészítése során. Az utóbbi öt évben 81 kisebbségi nyelven oktató szakközépiskolai tankönyv került kiadásra. A jelentés alapján az állami oktatási tanterv összeállításánál Szlovákia folyamatosan figyelemmel kíséri a kisebbségi nyelven oktató szakközépiskolák helyzetét, beleértve a nemzeti kisebbségek nyelvének belefoglalását a tantervbe. 2011 és 2013 között megvalósult az oktatás összes szintjét felölelő állami oktatási programok felülvizsgálata, melynek a magyar nyelvű oktatási intézmények is részesei voltak.

Az 5. országjelentés szerint a Szakértői Bizottság úgy értékeli, hogy a technikai és szakképzéssel kapcsolatos vállalások részben megvalósultak, azonban ezzel egyidőben részletesebb tájékoztatást is kér a szlovák hatóságoktól a magyar nyelvű oktatás eredményeiről és nyomatékosan kéri őket a magyar nyelvű technikai és szakképzés fenntartására. Ezzel összefüggésben az 5. országjelentés szerint az Oktatási Minisztérium támogatja a nemzeti kisebbségek nyelvén zajló technikai és szakképzést, és az ezzel kapcsolatos oktatási tanterv figyelembe veszi a kisebbségi nyelven zajló oktatás sajátos jellegét. A jelentés alapján a szakképzések tantárgyait kisebbségi nyelven tanítják, tartalmuk azonban megegyezik a szlovák nyelvű tananyaggal. A 2016/2017-es, illetve a 2017/2018-as tanévben 29 magyar és szlovák nyelven vegyesen oktató, valamint 11 magyar nyelven oktató szakközépiskola működött Szlovákiában. A jelentés ennél a résznél tér ki a felsőoktatásra is, amivel összefüggésben leírja, hogy a 2015/2016-os és 2016/2017-es tanévben 7 egyetem biztosított kisebbségi nyelvű képzéseket (Selye János Egyetem, Comenius Egyetem, Eperjesi Egyetem, Nagyszombati Egyetem, Rózsahegy Katolikus Egyetem, Konstantin Filozófus Egyetem, Bél Mátyás Egyetem).

A jelentések továbbá összefoglalják a felnőttoktatásban és továbbképzésben regionális vagy kisebbségi nyelveken megvalósuló képzéseket is a Charta vonatkozó vállalásával összhangban.¹⁸ A 4. országjelentés 4 intézményt említ, ahol a magyar nyelv megjelenik az oktatási programokban, a gyakorlatban ezek mindegyike magyar nyelv tanfolyamokat jelent: egy a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen, illetve három a Zsolnai Egyetem szervezésében valósul meg. Az 5. országjelentés alapján a Szakértői Bizottság a felnőtt és továbbképzéssel kapcsolatos szlovákiai vállalásokat szintén részben teljesítettnek tekint, azonban bátorítja a szlovák hatóságokat, hogy még nagyobb mértékben biztosítsák azt, hogy a képzések főként vagy teljes mértékben magyar nyelven valósuljanak meg. A jelentés leírja, hogy az Oktatási Minisztérium az adott régió oktatási szükségleteit figyelembe véve biztosítja a felnőttoktatást, így ha

¹⁸ 8. cikk, 1. bekezdés, f.: „intézkednek, hogy a felnőttoktatásnak és továbbképzésnek legyenek olyan tanfolyamai, melyek elsősorban vagy teljesen a regionális vagy kisebbségi nyelveken valósulnak meg”.

bármelyik kisebbségi nyelven történő oktatásra igény mutatkozik, akkor erről kizárólagosan maguk a kérelmezők és a tanfolyamokat szervezők egyeznek meg a Minisztérium vagy egyéb szervek bevonása nélkül.

Magyar nyelvű történelemoktatás

A Charta szintén kimondja, hogy az államok „intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy biztosítsák annak a történelemnek és kultúrának az oktatását, amelyet a regionális vagy kisebbségi nyelvek hordoznak”.¹⁹ A Szakértői Bizottság azzal kapcsolatos ösztönzésére, hogy a szlovák hatóságok javítsák a történelem és kultúra magyar nyelvű oktatásának folyamatát, a 4. országjelentés összefoglalja, hogy a kisebbségek kultúrájával és történelmével kapcsolatos oktatás több tananyagrésznél is megjelenik, például a *Multikulturális oktatás, vallási oktatás és hagyományos népi kultúra*, vagy *Az ember és az értékek, Művészet és kultúra, Az ember és a társadalom* témaköröknél. A 2011–2012-ben létrehozott, a „Multikulturális oktatás és szakképzés céljainak és tartalmának előkészítéséről” szóló dokumentum a multikulturális oktatás megvalósításának lehetőségeit helyezi a középpontba. Emellett a Nemzeti Oktatási Intézet a szlovákiai történelemoktatás tananyagának elkészítésekor ugyanezt a magyar tannyelvű közép fokú oktatási intézmények és gimnáziumok számára is összeállítja. A jelentés alapján két állami egyetemi program foglalkozik a történelemoktatással, valamint a történelem tankönyvek magyar nyelvű iskolák számára történő összeállításával, mely során figyelembe veszik a magyar nyelvű kisebbség történelmét és identitását. A magyar nyelvű történelemkönyvek egy részének elkészítése a magyar kisebbség képviselőinek bevonásával valósult meg, másik részük pedig magyarországi szakértők részvételével zajlott. Emellett, a nemzetiségi iskolák, az engedélyezett, használt tankönyveken túl az Oktatási Minisztérium által javasolt tankönyvlistából is választhatnak.

Az 5. országjelentésben a Szakértői Bizottság a szlovák hatóságokat a történelem és kultúra magyar nyelvű oktatásának javítására szólítja fel, illetve annak tisztázására kéri fel őket, milyen módon valósul meg a gyakorlatban a történelem és kultúra magyar nyelvű oktatása. A jelentés ezzel kapcsolatban ismerteti, hogy a történelemkönyveket, munkafüzeteket és olvasókönyveket, a magyar tannyelvű általános iskolák diákjainak szükségleteihez igazodva, lefordították magyar nyelvre. Egy szakértői csoport a magyar tannyelvű középiskolák diákjai számára magyar nyelvű történelemkönyvet is elkészített, melyeket az említett iskolák együtt használnak a szlovák középiskolák által használt történelemkönyvek magyar nyelvre lefordított verzióival. A magyar tannyelvű iskolákkal való együttműködés növelése érdekében 2017-ben a Nemzeti Oktatási Intézet munkájába a kisebbségi iskolák képviselőit is be-

¹⁹ 8. cikk, 1. bekezdés, g.

vonták annak érdekében, hogy tárgyalásokat folytassanak szlovák történésekkel, illetve tárgyilagos és kölcsönösen elfogadható történelem-értelmezést dolgozzanak ki. A jelentés említi még a Magyar-Szlovák Kisebbségi Vegyes Bizottság 13. ülését is, melyen a szlovák fél vállalta, hogy biztosítja a magyar nyelven választható tankönyvekhez és oktatási anyagokhoz való hozzáférést, ami azt jelenti, hogy a gyakorlatban minden tantárgy vonatkozásában rendelkezésre kellene álljon néhány alternatív magyar nyelvű tankönyv és oktatási anyag. Ez lehetővé teszi azt, hogy Szlovákiában, a lefordított anyagok helyett, magyar szakértők által írt tankönyveket használjanak.²⁰

A tanárok továbbképzése, illetve az oktatást felügyelő szervek munkája

A tanárok részére biztosítandó szükséges alap- és továbbképzés vonatkozásában²¹ a Szakértői Bizottság nyomatékosan kéri a szlovák hatóságokat arra, hogy fogadjanak el egy strukturáltabb megközelítést a tanárok továbbképzésével kapcsolatban. A 4. országjelentés az említett területtel összefüggésben a pedagógusokról és pedagógiai személyzetről, valamint egyes törvények kiegészítéséről szóló 317/2009 törvényt²² említi, mely részletesen szabályozza a fenti témakört. A Módszertani és Pedagógiai Központ, mely központilag az Oktatási Minisztérium felügyelete alá tartozik, szervezi meg a tanárok továbbképzését, beleértve a kisebbségi nyelven és kisebbségi nyelvet oktató iskolákból származó tanítókat is. 2011-ben a Központ képviseleti irodát hozott létre Komáromban, mely a magyar nyelvű iskolák tanárainak és oktatói személyzetének szakmai fejlődéséért és továbbképzéséért felel. 2011 áprilisától 2013 augusztusáig összesen 1600 magyar tannyelvű oktatási intézmény tanáranak képzése, átképzése valósult meg. Emellett a komáromi iroda feladatai közé tartozik a tankönyvek és tananyagok nyelvi és szakmai-módszertani értékelése és magyarra fordítása, a tankönyvek és tananyagok szerzőivel való kapcsolattartás, támogatás nyújtása a szlovák-magyar és magyar-szlo-

²⁰ Az ezzel kapcsolatos ajánlás eredetileg a 10. ülésen fogalmazódott meg először, azonban teljesítés hiányában a kisebbségi vegyes bizottsági ülések további jegyzőkönyveiben is szerepét, így a 13. ülésében is, módosított formában: „A Szlovák Fél biztosítsa a magyar nyelvű tankönyvek és taneszközök esetében a választhatóságot: egy tantárgyhoz több, alternatív tankönyv és taneszköz álljon rendelkezésre. Tegye lehetővé, hogy fordítás helyett szlovákiai magyar szakemberek által írt tankönyvekből és taneszközökből is taníthassanak, valamint nyíljon lehetőségük a magyar tannyelvű iskoláknak a tartalmi átépítésnek megfelelő tankönyvek és taneszközök használatára.” (A Szlovák-Magyar Kisebbségi Vegyes Bizottság XIII. ülésének jegyzőkönyve, 2016. november 3., Budapest, IV. rész, a X. ülés 2. sz. ajánlása módosított formában).

²¹ 8. cikk, 1. bekezdés, h.: „biztosítják az oktatók részére a Fél által az a-g. bekezdések közül elfogadottak megvalósításához szükséges alap- és továbbképzést”.

²² 317/2009 Z. z. Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, z 24. júna 2009.

vák oktatási szaknyelvvél és szaknyelvi szótárral kapcsolatos feladatokban, szakmai-módszertani segítségnyújtás a régióban, illetve azon kívül élő tanárok, oktatói személyzet, iskolák és oktatási intézmények részére a kisebbségi nyelven történő oktatással kapcsolatban, illetve módszertani segítségnyújtás a szlovák nyelv tanításával kapcsolatban a kisebbségi iskolákban. A Központ kassai irodája szintén több magyar nyelvű oktatási programot szervezett, melyeket a jelentés részletesen felsorol. A Központ nagyszombati irodájába 2014 márciusáig beérkezett 4000 szakképzésre való jelentkezése közül 271 a magyar kisebbséghez tartozó tanároktól vagy oktatási személyzet tagjaitól származott, akik részére a nagyszombati iroda biztosítja a magyar nyelvű képzést, amennyiben ezt a jelentkezők kérelmezik.

Az 5. országjelentés is kitér a tanárok továbbképzésére, azonban az ezzel kapcsolatos vállalások nagy részét a Szakértői Bizottság teljesítettként értékeli.

A Charta alapján az államok „létrehoznak felügyelő szerve(ke)t a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatásának megteremtésében és fejlesztésében tett intézkedések és elért előrehaladás figyelemmel kísérése és a kérdésekről nyilvánosságra hozandó időszaki jelentések elkészítése céljából”.²³ Ebben az összefüggésben a Szakértői Bizottság, a 4. országjelentés alapján, a szlovák hatóságokat egy bizottság vagy felügyelő szerv létrehozására ösztönzi, mely ellenőrizné a magyar nyelven való oktatás fejlesztése kapcsán tett intézkedéseket és elért eredményeket. A jelentés vonatkozó része összefoglalja, hogy 2013-ban az oktatásért, tudományért, kutatásért és sportért felelős miniszter létrehozta a Nemzeti Oktatásért felelős Miniszteri Tanácsot, mint a nemzeti kisebbségek oktatásával és szakképzésével, valamint a Charta végrehajtásával foglalkozó tanácsadó testületet, melynek első, 2013 áprilisában tartott találkozója a tankönyvek és tananyagok kiadására, a nemzeti tanterv megvitatására és a nemzeti oktatással kapcsolatos egyéb kérdésekre összpontosított. Az 5. országjelentés alapján a Szakértői Bizottság arra kéri a szlovák hatóságokat, tisztázzák a Tanácsadó Bizottság feladatait és szerepét a kisebbségi oktatás ellenőrzésével kapcsolatban a vállalások tükrében; a jelentés az említett témakörrel kapcsolatban további információkat nem közöl.

Összegzés

A Szlovákia által benyújtott, a fentiekben röviden áttekintett országjelentések alapján megfigyelhető, hogy a 4. jelentés időpontjához képest a 2018-ban benyújtott jelentés már nagyrészt teljesítettként értékeli az ország e témakörben tett vállalásait. Az általános iskolai és középiskolai oktatás területén, illetve a 2015-ben működő magyar tannyelvű iskolák számához képest 2017-re ezek

²³ 8. cikk, 1. bekezdés, i.

száma nőtt, majd sajnálatos módon 2018-ra újra csökkenésnek indult. Bár a szülők maguk választhatják ki gyermekük számára az adott általános vagy középiskolát, beleértve az oktatás nyelvét is, szlovákiai viszonylatban többször felmerült a több óraszám kérdése, amellyel a magyar tannyelvű iskolák diákjai szembesülnek mind a szlovák nyelv és irodalom tanulása, oktatása során, mind egyéb, választott tantárgyak esetében, melyeket az állami tanterv nem foglal magába, és melyeknek költségeit a kisebbségi iskoláknak maguknak kell viselniük. Természetesen rendkívül fontos az államnyelv megfelelő ismerete a kisebbségekhez tartozó diákok számára is, azonban ennek oktatása a kisebbségi iskolákban sok esetben ellenérzést szül, mivel egyfajta terhet jelent az ezzel kapcsolatos megnövekedett óraszám. Bár a jelentések nem említik, de a kisebbségi iskolákban szintén kritikaként fogalmazódik meg például az iskolai dokumentáció kétnyelvű vezetésének kötelezettsége mind kisebbségi, mind államnyelven, mely szintén többletmunkát jelent a pedagógusoknak a magyar, illetve egyéb kisebbségi nyelvű általános és középiskolákban.

A magyar nyelvű technikai és szakképzéssel, illetve felnőttképzéssel összefüggésben az 5. körös országjelentés alapján a vállalt kötelezettségek nagy részét a Szakértői Bizottság szintén teljesítettnek tekinti, több tankönyv került kiadásra kisebbségi nyelven, illetve a jelentés alapján nagyobb mértékben veszik figyelembe a szlovák hatóságok a magyar, illetve egyéb kisebbségek speciális helyzetét, mely az oktatásban is megjelenik. Az egyetemi képzések és felnőtt továbbképzések tekintetében Szlovákia a magyar nyelvű oktatásnak a legtöbb esetben inkább magyar nyelvű nyelvkurzusok formájában tesz eleget, mintsem a teljes képzés magyar vagy kisebbségi nyelven történő megszervezésében, az ezzel kapcsolatos hozzáállást azonban nem kritizálta a Szakértői Bizottság.

A magyar nyelvű történelemoktatásban tett erőfeszítések tekintetében pozitív fejleményként értékelhető, hogy mind a 4. körös, mind az 5. körös országjelentés kitér a történelemkönyvek magyar kultúrához és történelemhez való igazítására, illetve szlovákiai magyar és magyarországi szakértő bevonására a tananyagok elkészítése során. Az 5. országjelentés ezzel összefüggésben szintén kifejti, hogy szlovák történészek mellett magyar nemzetiségűeket is bevontak a Nemzeti Oktatási Intézet munkájába, ahol közös történelem-értelmezést kívánnak kidolgozni. Napjainkig ez a célkitűzés nem valósult meg, illetve kérdéses, hogy a jövőben milyen módon tudnak a szlovák és magyar történészek mindkét fél számára megfelelő és történelmileg igaz közös nézőpontokat kialakítani az említett témakörben. A tanárok továbbképzése szempontjából előremutatónak tekinthető a 4. országjelentés által ismertett Módszertani és Pedagógiai Központ munkája, melynek egyes irodái felelnek a kisebbségi nyelven is megvalósuló képzésekért, mellyel összefüggésben, illetve a tanárok továbbképzésével kapcsolatban tett vállalásokat a Szakértői Bizottság az 5. jelentés alapján teljesítettnek tekinti.

A jelentések vonatkozásában meg kell említeni, hogy a Miniszteri Bizottság a 4. országjelentéssel kapcsolatban 2016-ban elfogadott, illetve az 5. országjelentésről 2019-ben elfogadott ajánlásai, melyek a Szakértői Bizottság megfigyeléseire épülnek, a kisebbségi oktatás vonatkozásában mindkét esetben ugyanazokat a további megvalósítandó célkitűzéseket javasolják a szlovák hatóságok számára. A Bizottság arra szólította fel Szlovákiát, hogy kezelje prioritásként, illetve tegyen további erőfeszítéseket annak érdekében, hogy az összes regionális és kisebbségi nyelven, illetve nyelvet oktassák az összes megfelelő szinten, illetve tegyen intézkedéseket a regionális vagy kisebbségi nyelven vagy nyelvet oktatók képzésének javítására.²⁴ Habár a 4. körös országjelentéshez képest az 5. körös jelentésben, a Szakértői Bizottság értékelése alapján, több Szlovákia által vállalt célkitűzés megvalósult, az intézkedések gyakorlati alkalmazásával összefüggésben maguknak a magyar és egyéb kisebbségek képviselőinek tapasztalatára (is) támaszkodni kell a szlovákiai helyzet teljes körű értékelése során. A kisebbségi csoportok, illetve kisebbséghez tartozó személyek jogainak biztosítását emellett több tényező is befolyásolja, melyre jelen tanulmány nem tér ki. A fenti összefoglaló alapján, mely a jelentések fejleményeit vette figyelembe a szlovákiai magyar oktatás területén, elmondható, hogy Szlovákia megpróbál a Charta alapján vállalt kötelezettségeinek eleget tenni, ahhoz azonban, hogy ez a mindennapi életben valójában mit is takar a kisebbségekhez tartozó személyek oktatási lehetőségeire nézve, további értékelés és az említett közösségek tapasztalatainak széleskörű bemutatása szükséges.

²⁴ Recommendation CM/RecChL(2016)2 of the Committee of Ministers on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by the Slovak Republic (adopted by the Committee of Ministers on 27 April 2016 at the 1254th meeting of the Ministers' Deputies). Elérhető: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680649521> (letöltve: 2020. 08. 20.), illetve Council of Europe, Committee of Ministers: Recommendation CM/RecChL(2019)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by the Slovak Republic (adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2019 at the 1359th meeting of the Ministers' Deputies). Elérhető: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168098b4db> (letöltve: 2020. 08. 20.).